

Joanna Banasiuk

Uniwersytet w Białymstoku
e-mail: joanna.banasiuk@uwb.edu.pl
telefon: +48 85 7457204

DOI: 10.15290/mhi.2016.15.01.09

Skala i przyczyny powstawania zjawiska utworów osieroconych w aspekcie historycznym

SUMMARY

The scale and the causes of the orphan works issue in the historical context

Analysis of principles of copyright and positions of representatives of philosophical thought evolving over the centuries, appointed to justify the establishment of copyright, leads to the conclusion that there has not always existed the possibility to orphan a work. The creation of the problem of orphan works is closely connected strictly with changing paradigms of orphan works. There is the correlation between the age of work and the scale of orphan works – the older the work, the more likely that you will not be able to establish proper communication with the holder of the copyrights. Resulting from the Berne Convention the principle of non-formalism in copyrights protection is a challenge for the modern science of intellectual property rights. It remains an open question about the possibility of dynamic interpretation of treaty solutions by taking into account, in particular, a teleological interpretation and recognition ensuring the fullest possible protection of authors of works as that of the main aim of the creators of an international agreement from the nineteenth century. The changing conditions of exploitation of works in the age of development of technology could be invoked to justify the introduction of certain formalities to ensure effective mechanisms of copyrights protection and to prevent the phenomenon of orphan works.

Key words: orphan works, copyright law, intellectual property law.

Słowa kluczowe: utwory osierocone, prawo autorskie, prawo własności intelektualnej.

Analiza ewoluujących na przestrzeni wieków zasad prawa autorskiego i stanowisk przedstawicieli myśli filozoficznej powoływanych dla uzasadnienia ustanowienia praw autorskich prowadzi do wniosku, że nie zawsze istniała możliwość osierocenia dzieł. Powstanie problematyki osierocenia dzieł wiąże się bowiem ściśle ze zmieniającymi się na przestrzeni lat paradygmatami osierocenia dzieł. Istnieje przy tym korelacja pomiędzy wiekiem utworu a skalą dzieł osieroconych – im starsze dzieło, tym bardziej prawdopodobne, że nie będzie można nawiązać kontaktu z podmiotem uprawnionym z tytułu autorskich praw majątkowych.

Wynikająca z konwencji berneńskiej zasada nieformalizmu ochrony autorskoprawnej stanowi wyzwanie dla współczesnej nauki prawa własności intelektualnej. Otwarte pozostaje pytanie o możliwość dynamicznej interpretacji rozwiązań traktatowych przez uwzględnienie w szczególności wykładni teleologicznej i uznanie, że głównym celem twórców umowy międzynarodowej z XIX w. było zagwarantowanie jak najpełniejszej ochrony twórcom dzieł. Zmieniające się warunki korzystania z utworów w dobie rozwoju techniki mogłyby zostać przywołane dla usprawiedliwienia wprowadzenia pewnych formalności w celu zapewnienia skutecznych mechanizmów ochrony praw autorskich i zapobiegania zjawisku osierocenia dzieł.

Uwagi ogólne

Problematyka utworów osieroconych jest od dawna przedmiotem refleksji zarówno na poziomie krajowym, jak i unijnym. Również USA i Kanada podjęły inicjatywy w zakresie unormowania instytucji utworów osieroconych. Podkreślano przy tym celowość i niezbędność ustosunkowania się do przedmiotowego zagadnienia, określając stan braku rozwiązań prawnych i/lub pozaprawnych w tym zakresie jako „lukę XX wieku”, z uwagi na fakt, że z dużej części utworów pochodzących z ubiegłego stulecia nie można korzystać w świetle obowiązujących przepisów i aktualnego stanu techniki¹. Wzmoczone zainteresowanie problematyką utworów osieroconych dało się zaobserwować w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej po przedłożeniu pierwszej ugody w sprawie *The Authors Guild, Inc. et al. v. Google (first Google Books Settlement)*. Przedmiotowa ugoda zawarta w związku z pozwem skierowanym przeciwko gigantowi internetowemu za wykorzystanie bez zezwolenia podmiotu uprawnionego chronionych prawem utworów w ramach projektu „Google Books” uprawniała Google do szerokiego korzystania z utworów osieroconych. Do czasu przedstawienia ugody, trzy projekty legislacyjne w przedmiocie problematyki osierocenia dzieł zostały przedłożone Kongresowi Stanów Zjednoczonych². Przedmiotowy stan rzeczy był uważnie obserwowany po drugiej stronie Atlantyku, gdzie Komisja Europejska podejmowała wysiłki obliczone na zachęcenie państw członkowskich Unii Europejskiej do przyjmowania rozwiązań prawnych ukierunkowanych na rozwiązanie problematyki utworów osieroconych. Z uwagi na nieskuteczność przyjmowanego *soft law* w tym zakresie, Komisja Europejska podjęła działania zmierzające do zharmonizowania problematyki osierocenia dzieł.

Celem artykułu jest analiza problematyki skali i przyczyn powstawania zjawiska utworów osieroconych w aspekcie historycznym, a mianowicie w kontekście korelacji, jaka występuje pomiędzy aksjomatami systemu prawa

¹ Por. J. M. Grages, *Verwaiste Werke. Lizenzierung in Abwesenheit des Rechtsinhabers*, Tybinga 2013, s. 1.

² K. de la Durantaye, *How to Build an Orphanage, and Why*, „Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law” 2011, t. 2, s. 226.

autorskiego kształtowanymi w czasie a kwestią osierocenia dzieł, przy czym dotyczy to zarówno zjawisk prawnych, jak i pozaprawnych. Rozmiary niniejszego opracowania nie pozwalają na szerokie odniesienie się do złożonego zagadnienia objętego tematem artykułu, niemniej jednak przekrojowy zakres wskazanej problematyki pozwoli na stworzenie ram do dyskusji i oceny stanu rzeczy. Analiza w tym zakresie zostanie poprzedzona próbą ustalenia samej skali zjawiska utworów osieroconych z uwzględnieniem zależności, jaka występuje pomiędzy liczbą dzieł osieroconych a wiekiem utworów. Rozważania w drugiej części artykułu będą dotyczyły przyczyn powstawania problematyki osierocenia dzieł z uwzględnieniem historycznego aspektu kształtowania się systemu ochrony autorskoprawnej. Pozwoli to w dalszej kolejności wskazać możliwe działania obliczone na zapobieganie powstawania zjawiska utworów osieroconych.

Znaczenie i skala problemu dzieł osieroconych

Pomimo faktu, że podjęcie prac legislacyjnych w zakresie zagadnienia wymagającego regulacji powinno zostać poprzedzone ustaleniem stosunków panujących w danej dziedzinie, nie istnieją szczegółowe opracowania na poziomie Unii Europejskiej *per se*, poszczególnych krajów członkowskich, w tym Polski, analizujące skalę zjawiska osierocenia dzieł. Oczywiście, dostępne są dokumenty przedstawiające zasięg problemu, jednakże operują one zasadniczo wybiórczymi danymi, trudnymi do zestawienia dla dokonania porównań w tym obszarze. Pewnym wyjątkiem jest Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii, które przedstawiło dość wyczerpującą analizę skali problemu osierocenia dzieł. Pomimo trudności wynikających z dostępu do szczytkowych danych, zasadne jest podjęcie próby jak najszerszego ujęcia zasięgu i skali zjawiska utworów osieroconych opartej na dostępnych informacjach w celu stworzenia obrazu problematyki jako tła dla dalszych rozważań. Autorka ma przy tym świadomość, że zestawiane dane nie zawsze są porównywalne. W celu uporządkowania toku wywodów skala problemu utworów osieroconych zostanie przedstawiona osobno dla poszczególnych kategorii utworów, a mianowicie utworów literackich, audiowizualnych i innych kategorii dzieł. W ramach poszczególnych kategorii utworów zostaną wykorzystane informacje dotyczące odpowiednio Stanów Zjednoczonych, Unii Europejskiej i wybranych państw członkowskich Unii Europejskiej, które dostarczyły danych odnoszących się do zjawiska osierocenia dzieł w swoich krajach.

Utwory literackie

Stany Zjednoczone

Skala problemu dzieł osieroconych zarówno w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, jak i w Europie, jest duża³. W Stanach Zjednoczonych przed podjęciem próby unormowania problematyki utworów osieroconych wskazywano, że jedynie nieliczne działania były podejmowane w celu zbadania skali dzieł, co do których nie można było zidentyfikować lub zlokalizować podmiotu uprawnionego. Jednakże praktyka obrotu i występowanie licznych trudności faktycznych świadczyły o wadze przedmiotowego problemu. Pomimo tego, że Amerykański Urząd Prawa Autorskiego (*United States Copyright Office*) podjął próbę oceny globalnej skali zjawiska osierocenia dzieł, wyniki badań okazały się częściowe i nieoddające całościowego zakresu analizowanego obszaru badań⁴. Przeprowadzając analizę w przedmiocie zagadnienia utworów osieroconych, Urząd Prawa Autorskiego otrzymał w ramach konsultacji publicznych 721 wstępnych komentarzy i 146 odpowiedzi na komentarze, pochodzących zasadniczo od większości organizacji związanych z problematyką autorskoprawną⁵. Dane zebrane w ramach konsultacji publicznych zostały uwzględnione w „Raporcie dotyczącym dzieł osieroconych” z 2006 r. (*Report on Orphan Works. A Report of the Register of Copyrights*)⁶. Informacje dotyczące skali osierocenia utworów literackich pochodzą zazwyczaj od poszczególnych bibliotek konsultowanych przez Amerykański Urząd Patentowy. Na rysunkach 1-5 przedstawiono dane pochodzące od instytucji kultury, które przedłożyły najbardziej kompleksowe dane.

Carnegie Mellon University Libraries zbadały w sposób systematyczny skalę zjawiska osierocenia dzieł swoich zasobów piśmienniczych, podejmując próbę digitalizacji utworów i zapewnienia do nich dostępu on-line. Badania były prowadzone w latach 1999-2001 w celu określenia możliwości uzyskania zgody od podmiotu uprawnionego na digitalizację i zapewnienie dostępu internetowego do książek znajdujących się w kolekcji Carnegie Mellon University Libraries. Badanie zostało oparte na losowo wybranych utworach literackich. Na tej podstawie uznano, że 22% książek okazało się utworami osieroconymi z uwagi na niemożność odnalezienia podmiotu uprawnionego, przy czym im starszy utwór literacki, tym trudniej ustalić podmiot uprawniony do dzieła⁷.

³ B. Lu, *The orphan works copyright issue: Suggestions for international response*, „Journal of the Copyright Society U.S.A.”, Spring 2013, s. 256-257.

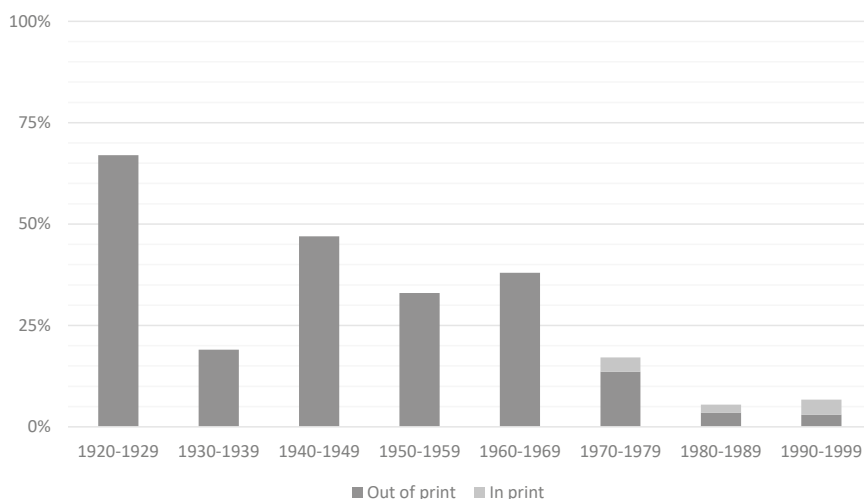
⁴ Report on Orphan Works, A Report of the Register of Copyrights. January 2006, s. 21.

⁵ Ibidem, s. 17-18.

⁶ Report on Orphan Works, A Report of the Register of Copyrights. January 2006. W czerwcu 2015 przedstawiono kolejny dokument Amerykańskiego Urzędu Prawa Autorskiego w przedmiocie utworów osieroconych, jednakże bez oszacowywania na nowo skali zjawiska: United States Copyright Office. Orphan Works and Mass Digitalization. A Report of the Register of Copyrights, June 2015.

⁷ Response to Notice of Inquiry about Orphan Works, Federal Register (January 26, 2005), t. 70, nr 16: 3739-3743, <http://www.copyright.gov/orphan/comments/OW0537-CarnegieMellon.pdf> (28.07.2015). Dziękuję mgr. O. Szczypińskiemu za pomoc w przygotowaniu graficznej strony artykułu.

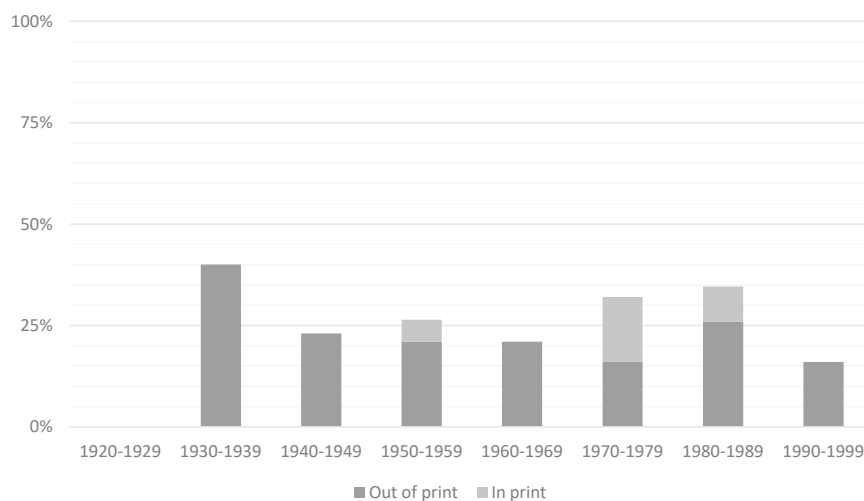
Rysunek 1. Procent książek, w odniesieniu do których nie można było znaleźć podmiotu uprawnionego

Źródło: Response to Notice of Inquiry about..., s. 3.

Carnegie Mellon University Libraries odnotowały także trudności w nawiązaniu kontaktu z podmiotem uprawnionym – z ponad 1/3 podmiotów zlokalizowanych (36%) nie można było nawiązać kontaktu.

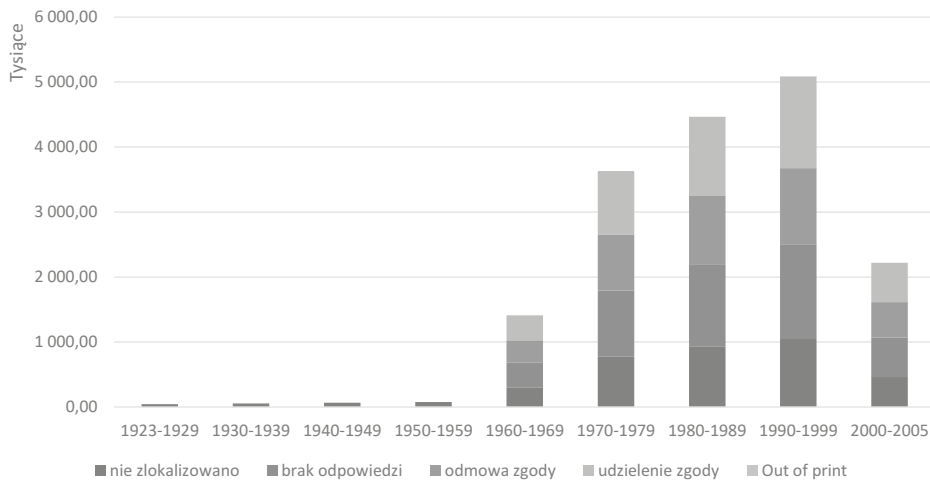
Rysunek 2. Procent książek, w odniesieniu do których odnaleziony podmiot uprawniony nie odpowiadał na zapytanie biblioteki

Źródło: Response to Notice of Inquiry about..., s. 3.

Niezależnie od powyższych ustaleń, Carnegie Mellon University Libraries zestawiły dane dotyczące skali utworów osieroconych, uwzględniając podmioty, których nie można odnaleźć, uprawnionych, których nie można zlokalizować z podmiotami, z którymi udało się zawrzeć stosowną umowę o korzystanie z utworu i tymi, które odmówiły udzielenia zezwolenia. Dane zostały przedstawione w oparciu o badania przeprowadzone na utworach literackich opublikowanych w języku angielskim w Stanach Zjednoczonych zgodnie z bazą WorldCat.

Rysunek 3. Zbiorcze dane dotyczące książek badanych przez Carnegie Mellon University Libraries

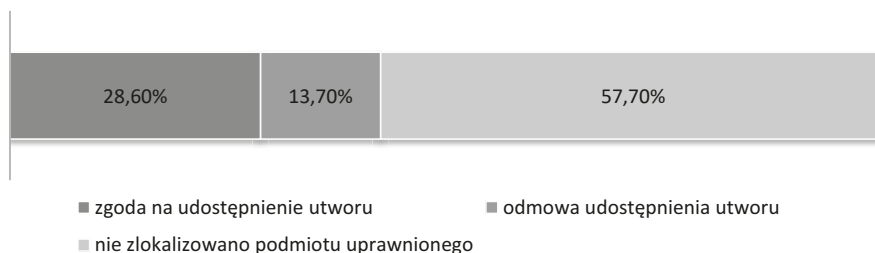
Źródło: Response to Notice of Inquiry about..., s. 6.

W Cornell University, przyjmując jako próbę liczbę 343 monografii chronionych prawem autorskim, ale niedostępnych w obrocie handlowym⁸, przeprowadzono poszukiwanie podmiotów uprawnionych w celu uzyskania zgody na digitalizację dzieł. Dla 98 z 343 utworów literackich (28,57%) uzyskano zgodę na udostępnienie utworów. W prawie wszystkich przypadkach, podmiot uprawniony pozytywnie zareagował na możliwość ponownego wykorzystania dzieł. W 47 przypadkach (14%), odmówiono zgody na dokonanie digitalizacji, w większości przypadków z uwagi na fakt, że podmiot nie był pewny, czy przysługuje mu prawo do korzystania z utworu. W przypadku ponad połowy utworów literackich (198 tytułów, 58% dzieł objętych próbą) nie można było zlokalizować podmiotu uprawnionego. Jako jedną z głównych przyczyn wskazano na problem odnowienia praw autorskich. Osoby przeprowadzające

⁸ Autorka ma świadomość, że utwory niedostępne w obrocie handlowym nie są tożsame z określonymi osieroconymi, przy czym nie można wykluczyć możliwości osierocenia dzieł niedostępnych w handlu.

badania próbowały nawiązać kontakt zarówno z pierwotnym podmiotem prawa autorskiego lub jego spadkobiercami (co było dość trudne), jak i wydawcą. Warto odnotować, że w przypadku 38 utworów literackich, w odniesieniu do których możliwe było nawiązanie kontaktu z ich autorami, nie udało się skontaktować z wydawcą jako podmiotem praw autorskich⁹. Zwraca uwagę fakt, że pod względem metodologicznym, poszukiwania podmiotu uprawnionego były przeprowadzane bardzo starannie i konsekwentnie. Po ustaleniu odpowiedniego wydawcy zostało wystosowane pytanie *via* mail, potwierdzone następnie rozmową telefoniczną i w razie potrzeby kolejną korespondencją elektroniczną. W szczególności duże korporacje wydawnicze nie udzielały wyczerpujących informacji pomimo rozbudowanego aparatu biurowego.

Rysunek 4. Próba nawiązania kontaktu z uprawnionym

Źródło: Response by the Cornell University Library to the Notice of Inquiry Concerning Orphan Works, 70 FR 3739 January 26, 2005, <http://www.copyright.gov/orphan/comments/OW0569-Thomas.pdf> (28.07.2015).

Od czasu przeprowadzenia badań przez Amerykański Urząd Prawa Autorskiego zostało opublikowanych kilka dodatkowych analiz potwierdzających zasadniczo tezę, że skala problemu utworów osieroconych jest duża i generuje problem zarówno po stronie podmiotów indywidualnych, jak i organizacji, które poszukują możliwości wykorzystania dzieł¹⁰. Przykładowo, w dokumencie przygotowanym przez J. P. Wilnkin w lutym 2011 r. pt. „Nieokreśloność bibliograficzna, skala problemu oraz szanse w zakresie «praw» w tworzeniu cyfrowej kolekcji” (*Bibliographic Indeterminacy and the Scale of Problems and Opportunities of “Rights” in Digital Collection Building*)¹¹ dla wspólnego repozytorium bibliotek cyfrowych, obejmującego treści zdigitalizowane w ramach projektów Google Books i Internet Archive, jak również materiały lokalnych bibliotek cyfrowych

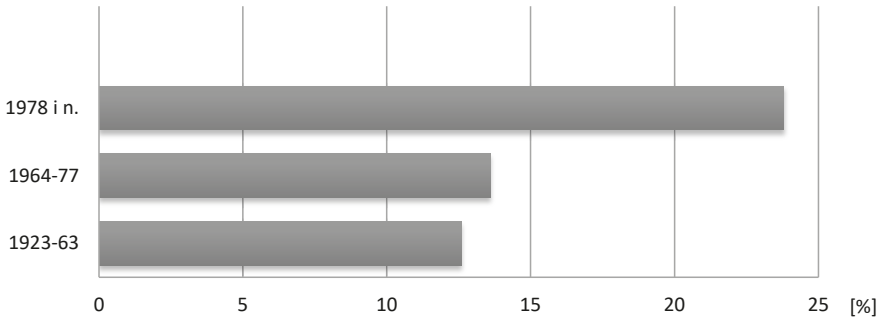
⁹ Response by the Cornell University Library to the Notice of Inquiry Concerning Orphan Works, 70 FR 3739 January 26, 2005, http://scireg.org/us_copyright_registration/orphan/comments/OW0569-Thomas.pdf (03.06.2015).

¹⁰ D. R. Hansen, K. Hashimoto, G. Hinze, P. Samuelson, J. M. Urban, *Solving the Orphan Works Problem for the United States*, “Columbia Journal of Law & the Arts” 2013, t. 37, nr 1, s. 8.

¹¹ <http://www.clir.org/pubs/ruminations/01wilkin/wilkin.pdf> (03.06.2015).

HathiTrust, wykazano, że do 50% utworów z 5 mln egzemplarzy dzieł może być utworami osieroconymi¹², przy czym 12,6% dotyczy utworów literackich z lat 1923-1963, 13,6% z lat 1964-1977, a 23,8% z lat 1978 i następnych (zasadniczo procent dzieł osieroconych w stosunku do wszystkich utworów literackich zmniejsza się w miarę upływu czasu; wzrost liczby utworów osieroconych jest związany z większą ilością publikowanych dzieł).

Rysunek 5. Procent dzieł osieroconych w zależności od daty powstania utworu

Unia Europejska

Przenosząc rozważania na grunt europejski należy wskazać, że według danych za 2001 r., łączna liczba książek oraz tomów czasopism znajdujących się w europejskich bibliotekach przekroczyła 2,5 biliona¹³. Szacuje się, że od 5 do 40% wszystkich utworów objętych ochroną autorskoprawną mieści się w kategorii utworów osieroconych. Według zachowawczych szacunków przyjmuje się, że w skali europejskiej za dzieła osierocone uznaje się ok. 3 mln książek, co stanowi 13% publikacji książkowych podlegających ochronie¹⁴, przy czym daje się zaobserwować zależność, że im starsze dzieła, tym większy jest odsetek dzieł osieroconych.

Skala osieroconych utworów literackich w poszczególnych państwach członkowskich jest różna. Przykładowo, według szacunków Niemieckiej Biblioteki Narodowej, do dzieł osieroconych znajdujących się w zbiorach biblioteki zalicza się ok. 585 tys. książek¹⁵. Natomiast w ocenie Francuskiej Biblioteki Narodowej liczba osieroconych utworów literackich znajdujących się w zbiorach biblioteki na marzec 2015 r. wynosi 168 tys. dzieł, wzrastając o 70 tys. od marca 2013

¹² D. R. Hansen, K. Hashimoto, G. Hinze, P. Samuelson, J. M. Urban, op. cit., s. 8.

¹³ T. Lüder, *The "orphan works" challenge*, GRUR Int. 2010, nr 8-9, s. 677.

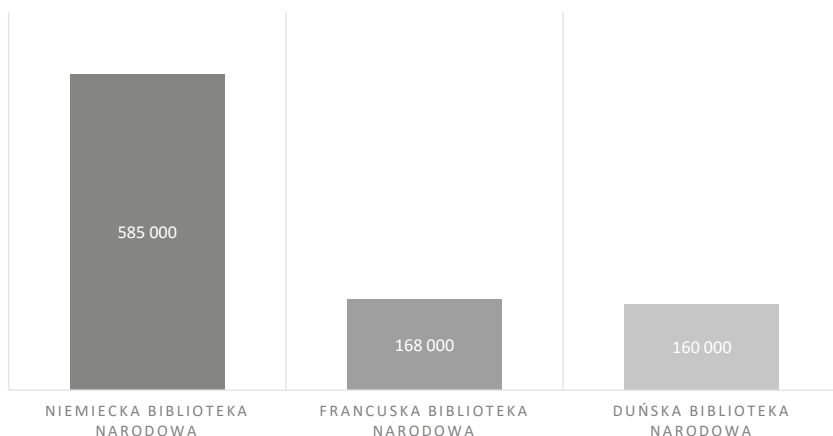
¹⁴ Por. J. Sieńczyło-Chlabicz, *Utwory osierocone - propozycje nowelizacji prawa autorskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2014, nr 4, s. 112-128.

¹⁵ J. M. Grages, op. cit., s. 25.

r.¹⁶. Zbliżone dane szacunkowe pochodzą z Danii, gdzie wskazuje się, że 160 tys. utworów literackich znajdujących się w Duńskiej Bibliotece Narodowej z lat 1880-1930 ma nieokreślony status autorskoprawny (rysunek 6)¹⁷.

Rysunek 6. Liczba dzieł osieroconych w wybranych bibliotekach państw członkowskich Unii Europejskiej

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. M. Grages, op. cit., s. 25; <http://www.adagp.fr/fr/actualites/livres-indisponibles>; A. Vuopala, *Assessment of the Orphan works issue and Costs for Rights Clearance*, European Commission DG Information Society and Media Unit E4 Access to Information, May 2010, s. 5.

Zdecydowanie więcej danych pochodzi z Wielkiej Brytanii. Według dokumentu „Prawo autorskie i regulacja problemu utworów osieroconych: porównawcza analiza siedmiu porządków prawnych“ (*Copyright, and the Regulation of Orphan Works: A comparative review of seven jurisdictions and a rights clearance simulation*)¹⁸ przygotowanego dla Urzędu Własności Intelektualnej (*Intellectual Property Office*) opublikowanego w 2013 r., liczba utworów osieroconych dla poszczególnych instytucji wynosi: Szkocka Biblioteka Narodowa – 375 tys. (25% z całej kolekcji), Narodowe Muzeum Historyczne – 200 tys. (20% z całej kolekcji), Biblioteka Brytyjska – od 31-43% z kolekcji.

¹⁶ <http://www.adagp.fr/fr/actualites/livres-indisponibles> (23.10.2015).

¹⁷ A. Vuopala, *Assessment of the Orphan works issue and Costs for Rights Clearance*, European Commission DG Information Society and Media Unit E4 Access to Information, May 2010, s. 5.

¹⁸ Copyright, and the Regulation of Orphan Works: A comparative review of seven jurisdictions and a rights clearance simulation, Research commissioned by the Intellectual Property Office, and carried out by: Marcella Favale, Fabian Homberg, Martin Kretschmer, Dinusha Mendis and Davide Secchi, 2013/31, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/312779/ipresearch-orphan-201307.pdf, s. 9 (28.07.2015).

Utwory audiowizualne

Stany Zjednoczone

Odnosząc problematykę utworów osieroconych do kategorii dzieł audiowizualnych, do Amerykańskiego Urzędu Prawa Autorskiego spłynęły w szczególności dane z UCLA Archiwum Filmu i Telewizji, które jest drugim co do wielkości archiwum filmowym i telewizyjnym w Stanach Zjednoczonych po Bibliotece Kongresu, a największym uniwersyteckim archiwum medialnym na świecie. UCLA zgromadziła zbiory audiowizualne w wielkości ponad 250 tys. indywidualnych filmów, kroniki filmowe i programy telewizyjne. Według danych UCLA Film and Television Archive, ok. 10%, tj. 25 tys. filmów fabularnych i programów telewizyjnych w zbiorach jednostki należy do dzieł osieroconych, których status autorskoprawny jest niepewny. Odsetek filmów i programów osieroconych jest niski, prawdopodobnie z uwagi na fakt, że są one produkowane przez przemysł profesjonalny¹⁹.

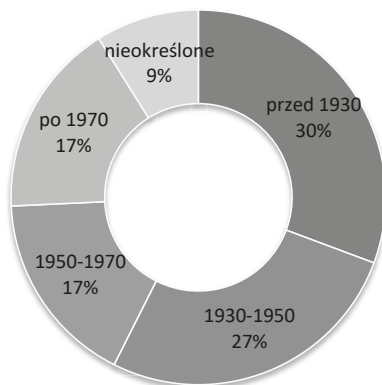
Europa

Nieco inaczej przedstawia się problematyka wielkości zjawiska osierocenia utworów audiowizualnych w skali Unii Europejskiej. Jak wynika z danych ACE (Association des Cinémathèques Europeennes)²⁰ w europejskich archiwach filmowych znajduje się ok. 1 064 tys. dzieł audiowizualnych. Średnia skala dzieł osieroconych szacowana jest na 12% (ok. 129 tys.). Jednakże przypuszcza się, że rzeczywista liczba utworów osieroconych jest znacznie wyższa i wynosi 21% (ok. 225 tys.). Badając skalę zjawiska utworów osieroconych wykorzystano różne kryteria, a mianowicie datę powstania utworu, kategorię utworu audiowizualnego oraz miejsce powstania dzieła. Rozmiar problemu osierocenia utworów audiowizualnych w zależności od daty produkcji utworu przedstawiono na rysunku 7. Zasadniczo należy wskazać, że im starszy utwór, tym większy odsetek utworów osieroconych.

¹⁹ A. Vuopala, op. cit., s. 26; http://scireg.org/us_copyright_registration/orphan/comments/OW0638-UCLAFilmandtelevision.pdf (28.07.2015).

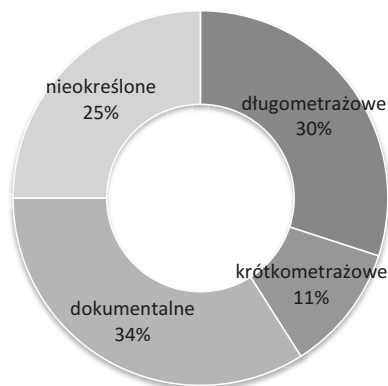
²⁰ Results of the Survey on Orphan Works 2009/10, Frankfurt / Brussels, 29 March 2010, http://www.ace-film.eu/wp-content/uploads/2011/12/ACE_Orphan_Works_Survey_Results_final_1004014.pdf (28.07.2015).

Rysunek 7. Osierocenie utworu audiowizualnego w zależności od daty produkcji

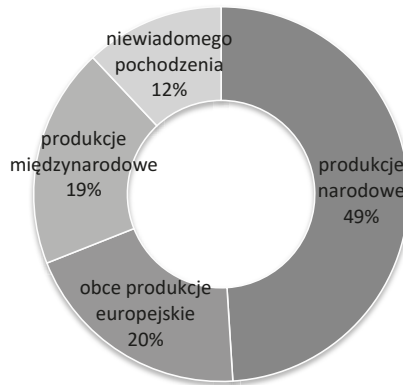
Analizując natomiast zależność zjawiska osierocenia utworów w zależności od rodzaju kategorii utworu audiowizualnego, należy uznać, że najwięcej dzieł osieroconych występuje w obszarze utworów niefikcyjnych (34%), natomiast najmniej w obszarze krótkich dzieł fikcyjnych (rysunek 8).

Rysunek 8. Osierocenie utworu audiowizualnego w zależności od gatunku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Results of the Survey on Orphan Works 2009/10, Frankfurt / Brussels, 29 March 2010, http://www.ace-film.eu/wp-content/uploads/2011/12/ACE_Orphan_Works_Survey_Results_final_1004014.pdf, s. 12 (28.07.2015).

W zależności natomiast od kraju produkcji, największy odsetek dzieł osieroconych dotyczy własnych narodowych produkcji (49%), a najmniejszy utworów audiowizualnych niewiadomego pochodzenia (12%), (rysunek 9).

Rysunek 9. Osierocenie utworu audiowizualnego w zależności od pochodzenia

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Results of the Survey on Orphan..., s. 11.

Według szacunków Niemieckiej Biblioteki Narodowej, do dzieł osieroconych znajdujących się w zbiorach biblioteki należy 50 tys. dzieł filmowych²¹. W Wielkiej Brytanii skala utworów osieroconych z sektora audiowizualnego jest różnie szacowana w zależności od źródła. Według Brytyjskiego Instytutu Filmowego, liczba audiowizualnych utworów osieroconych znajdujących się w zbiorach instytutu wynosi 10%; London Metropolitan Archive – 35%; Szkocka Biblioteka Narodowa – 20%; Huntley Film Archives (FOCAL) – 20%²².

Inne kategorie utworów

Niezależnie od powyższych ustaleń, problematyka utworów osieroconych dotyczy także innych kategorii dzieł, w szczególności fonogramów i utworów fotograficznych, przy czym te ostatnie nie zostały uwzględnione przez prawodawcę unijnego. Według szacunków Niemieckiej Biblioteki Narodowej, do dzieł osieroconych znajdujących się w zbiorach biblioteki zalicza się ok. 138 tys. fonogramów²³. Natomiast z danych Imperialnego Muzeum Wojny w Wielkiej Brytanii wynika, że liczba osieroconych fonogramów wynosi od 1650 do 3330, tj. 5-10% zbiorów fonogramów²⁴. Wskazuje się także na znaczną liczbę fotografii jako utworów osieroconych. Obszerne badania w tym zakresie pochodzą z brytyjskiego Urzędu do spraw Własności Intelektualnej. Według danych opublikowanych w 2013 r., w London Metropolitan Archive liczba osieroconych utworów fotograficznych wynosi 5%-40%, a w kolekcji brytyjskiego muzeum UK

²¹ J. M. Grages, op .cit., s. 25.

²² Copyright, and the Regulation of Orphan Works: A comparative ..., s. 9.

²³ J. M. Grages, op. cit., s. 25.

²⁴ Copyright, and the Regulation of Orphan Works: A comparative..., s. 9-10.

(Museum collections) liczbę dzieł osieroconych szacuje się na 90%, a w National Archive nawet 95%. Według danych pochodzących z Imperialnego Muzeum Wojny w Wielkiej Brytanii liczba osieroconych fotografii sięga 20%, a w London Metropolitan Archive 15%.

Skala problemu zjawiska utworów osieroconych w Polsce

Z informacji zamieszczonych na stronie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego wynika, w Polsce skala problemu utworów osieroconych jest duża. Uczestnicy pierwszego posiedzenia Forum Prawa Autorskiego wskazywali na szacunkowe dane dotyczące tego zjawiska opierając się na informacjach pochodzących z Biblioteki Narodowej, Filmoteki Narodowej i TVP S.A. W zbiorach Biblioteki Narodowej znajduje się obecnie ponad 300 tys. utworów osieroconych w postaci książek, czasopism, utworów muzycznych, pocztówek i fotografii. Biblioteka Narodowa posiada niezwykle interesujący zbiór publikacji z tzw. drugiego obiegu. Chodzi o publikacje z lat 1976-1989, które były rozpowszechniane przez opozycję polityczną, środowiska młodzieżowe oraz grupy i ruchy religijne. Zbiory drugiego obiegu to ponad 20 tys. różnych publikacji: książek, czasopism, ulotek, plakatów, a także zdjęć, pocztówek oraz nagrań dźwiękowych na kasetach magnetofonowych. Filmoteka Narodowa posiada 300 filmów, będących dziełami osieroconymi o charakterze fabularnym, dokumentalnym czy krótkometrażowym (np. dotyczy to całego dorobku polskiej kinematografii w okresie międzywojennym, w tym filmów w języku jidysz). Natomiast w posiadaniu Zakładu Głównego TVP S.A. znajdują się 2352 audycje (m.in. relacje, wywiady, felietony, sprawozdania i teledyski) uznane za dzieła osierocone²⁵. Wśród tych dzieł są relacje, wywiady, felietony, sprawozdania oraz teledyski. Dziełami osieroconymi jest 480 felietonów „Pegaza”, które obrazują kulturę, sztukę, literaturę i balet lat sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. oraz 113 felietonów „Kuriera Telewizyjnego”. Z informacji dostarczonych w ramach konsultacji publicznych nad pierwszym projektem ustawy implementującym rozwiązania dyrektywy 2012/28/UE, a mianowicie nad projektem z dnia ustawy o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych wynika dalej, że „ogromna ilość materiałów audiowizualnych powoduje także duże problemy praktyczne z dotarciem do wszystkich uprawnionych i uzyskanie ich wspólnej zgody”, a jednocześnie znaczna część wyprodukowanych materiałów audiowizualnych posiada wartość społeczną oraz kulturową²⁶.

Zagadnieniem wymagającym rozstrzygnięcia jest określenie, czy przedstawienie wybiórczych danych na temat skali zjawiska utworów osieroconych w Polsce spełnia wymogi wynikające z zasad prawidłowej legislacji. Wydaje się,

²⁵ Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, <http://www.mkidn.gov.pl/pages/posts/pierwsze-posiedzenie-forum-prawa-autorskiego-3756.php> (28.07.2016); uzasadnienie do projektu nr 3449.

²⁶ <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/245196/245199/245202/dokument137181.pdf> (28.07.2016).

że przedmiotowe informacje są zbyt szczątkowe dla naszkicowania zjawiska osierocenia dzieł. Nie ma przy tym wątpliwości co do tego, że problematyka utworów osieroconych występuje w Polsce i jest indentyfikowana przez instytucje kultury. Uzasadnia to przekonanie o celowości podjęcia zintegrowanych działań obliczonych na przyjęcie odpowiednich rozwiązań prawnych. Należy przy tym negatywnie ocenić fakt braku szerszych badań nad skalą problemu, który zamierza się unormować. Kompleksowy zakres informacji co do zasięgu zjawiska z pewnością pozwoliłby w szczególności ocenić, czy implementacja rozwiązań dyrektywy 2012/28/UE będzie wystarczająca do rozwiązywania problemu osierocenia dzieł w Polsce, czy też należałoby rozważyć przyjęcie dodatkowych przepisów w tym zakresie, wzorem innych państw członkowskich Unii Europejskiej.

Przyczyny powstawania zjawiska utworów osieroconych

Problematyka przyczyn powstawania utworów osieroconych jest w oczywisty sposób związana z paradygmatami systemu autorskoprawnego. Pobeżna analiza ewoluujących na przestrzeni wieków zasad prawa autorskiego i stanowisk przedstawicieli myśli filozoficznej powoływanych dla uzasadnienia ustanowienia praw autorskich prowadzi do wniosku, że nie zawsze istniała możliwość osierocenia dzieł²⁷. Wychodząc w rozważaniach od czasów antycznych i średniowiecza należy zauważyć, że przedmiotowym epokom obce były rozwiązania zbliżone do autorskich praw wyłącznych – stworzone dzieło było traktowane jako dobro wspólne, a jego twórca uchodził jedynie za narzędzie, środek komunikowania utworu na zewnątrz. Zasadniczo wówczas autor pozostawał anonimowy. Z uwagi na fakt, że utwór przynależał do dóbr wspólnych, nie istniała możliwość powstania zjawiska osierocenia dzieł. Podobnie, ok. XVI w., w czasach przywilejów, okoliczność niemożności zidentyfikowania podmiotu uprawnionego z przywileju czy jego odnalezienia nie stanowiła zasadniczo problemu z uwagi na fakt, że w przedmiotowej sytuacji przywilej był udzielany innemu podmiotowi²⁸. W późniejszym okresie wykształca się szkoła prawa własności wydawców (*der Lehre des Verlags Eigentum*), którym, jako podmiotom ponoszącym koszty inwestycji, przysługiwało prawo do rozpowszechniania i zwielokrotniania manuskryptów. W przypadku zaprzestania komunikowania

²⁷ Na przedmiotową okoliczność zwraca uwagę F. Möller, *Verwaiste Werke. Eine Analyse aus internationaler Perspektive*, UFITA-Schriftenreihe, t. 272, Baden-Baden 2013, s. 93 i n. Rozważania dotyczące rozwoju myśli autorskoprawnej oparte są na zestawieniu faktów dokonanych przez tego autora, a odnoszących się do ewolucji systemu prawa autorskiego. Fragment wykorzystany w publikacji J. Banasiuk, *The requirement of a diligent search for the rights-holder as a central element of the institution of orphan work*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 2016, z. 132, s. 7 i n.

²⁸ F. Möller, op. cit., s. 93.

działa publiczności, utwór wchodził do domeny publicznej²⁹. Dopiero w okresie rozwoju szkoły prawa naturalnego w XVII w. uznano zasadność przyznawania twórcy prawa do jego duchowego dzieła, przy czym dopiero XVIII i XIX-wieczna szkoła własności intelektualnej³⁰ wprowadziła rozróżnienie pomiędzy prawem własności manuskryptu a utworem jako dobrem niematerialnym³¹. W konsekwencji niemożność zidentyfikowania podmiotu uprawnionego do dzieła stała się przyczyną uniemożliwiającą jego eksploatację.

Określenie genezy i wskazanie przyczyn istnienia na tak szeroką skalę problematyki utworów osieroconych jest zagadnieniem złożonym. Na gruncie doktryny w różny sposób uzasadnia się występowanie zjawiska dzieł osieroconych. Wydaje się, że przywoływane przez przedstawicieli literatury przedmiotu argumenty wyjaśniające kwestię utworów osieroconych można zestawić w dwie kategorie, a mianowicie:

- 1) okoliczności natury prawnej,
- 2) okoliczności natury faktycznej³².

Ad 1) Przedstawiciele doktryny, wskazując na okoliczności natury prawnej dla uzasadnienia występowania zjawiska utworów osieroconych, odwołują się w głównej mierze do paradygmatów ochrony autorskoprawnej, nie kwestionując ich co do zasady, a jedynie wskazując na związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy nimi a możliwością osierocenia utworów. Po pierwsze, przyczyną powstawania utworów osieroconych może być długi czas ochrony autorskich praw majątkowych³³. Zgodnie z art. 1 dyrektywy Rady WE 93/98 z dnia 29 października 1993 r. w sprawie ujednoczenia czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych prawa autora dzieła literackiego lub artystycznego w rozumieniu art. 2 konwencji berneńskiej podlegają ochronie w okresie życia autora i przez 70 lat po jego śmierci, niezależnie od momentu, kiedy dzieło zostało udostępnione publiczności. Prawodawca unijny, przewidując siedemdziesięcioletni okres ochrony, zauważył, że dotychczas obowiązujący minimalny czas ochrony ustanowiony przez konwencję berneńską, obejmujący czas życia autora oraz okres 50 lat liczony od dnia jego śmierci, miał zapewnić ochronę interesów autora oraz dwóch pierwszych pokoleń jego zstępnych. Tymczasem średni okres życia w krajach Wspólnoty Europejskiej wydłużył się do tego stopnia, że

²⁹ Ibidem, s. 93-94.

³⁰ Por. np. E. Ulmer, *Urheber- und Verlagsrecht*, Berlin-Heidelberg-New York 1980, s. 53 i n.; V. Jänich, *Geistiges Eigentum: eine Komplementärscheinung zum Sacheigentum?*, Tubingen 2002, s. 34 i n.; C. Dietz, *Werkintegritätsschutz im deutschen und US-amerikanischen Recht*, Berlin 2009, s. 13.

³¹ F. Möller, op. cit., s. 94.

³² J. M. Grages, op. cit., s. 20; F. F. Möller, op. cit., s. 96 i n., s. 182; J. Brito, B. Dooling, *An orphan works affirmative defense to copyright infringement actions*, „Michigan Telecommunications and Technology Law Review” 2005, nr 12, s. 82 i n.

³³ K. de la Durantaye, *Finding a Home for Orphans: Google Book Search and Orphan Works Law in the United States and Europe*, Fordham Intellectual Property, „Media & Entertainment Law Journal” (Winter, 2011), s. 237-238; K.N. Peifer, *A legal view of selected aspects and the development of Digital Europe*, „Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht Internationaler Teil” (dalej: GRUR Int. 2010), s. 674.

ustalony czas nie jest już wystarczający, aby objąć dwa pokolenia (pkt 5 preambuły do dyrektywy 93/98). Ponadto, niektóre państwa członkowskie, w celu wyrównania skutków w zakresie korzystania z utworów, wywołanych przez wojny światowe, ustaliły okres dłuższy niż 50 lat liczony od dnia śmierci autora (pkt 6 preambuły do dyrektywy 93/98). Jedną z ogólnych zasad prawa znajdujących się pod ochroną wspólnotowego porządku prawnego jest poszanowanie praw nabytych. Dlatego harmonizacja czasu ochrony prawa autorskiego i praw pokrewnych nie mogła prowadzić do skrócenia obecnie obowiązującego okresu ochrony, jaki przysługuje posiadaczom prawa we Wspólnocie. Wreszcie, aby zminimalizować skutki środków przejściowych oraz aby umożliwić w praktyce funkcjonowanie rynku wewnętrznego, harmonizacja czasu ochrony powinna mieć miejsce w odniesieniu do długiego okresu (pkt 9 preambuły do dyrektywy 93/98). Należy przy tym zauważyć, że w rozwiązaniach prawa międzynarodowego przewidziany został krótszy czas ochrony autorskich praw majątkowych, przykładowo w konwencji berneńskiej i porozumieniu TRIPS okres ochrony wynosi 50 lat, w konwencji powszechnej 25 lat³⁴. Jeżeli chodzi o rozwiązania polskie, to zgodnie z art. 36 pr. aut., czas ochrony autorskich praw majątkowych wynosi 70 lat i liczony jest od śmierci twórcy; w konsekwencji ochrona może wynosić ponad 100 lat, przy czym w toku rozwoju ochrony autorskoprawnej można zaobserwować ewolucję w tym zakresie³⁵. Ustawa z 29 marca 1926 r. o prawie autorskim³⁶ przewidywała w art. 20 pięćdziesięcioletni czas ochrony autorskich praw majątkowych. Osobne rozwiązania były przewidziane dla utworów fotograficznych i kinematograficznych, odpowiednio 10 i 25 lat. Natomiast zgodnie z art. 26 ustawy z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim³⁷ czas trwania ochrony wynosił 20 lat, przy czym w odniesieniu do utworów fotograficznych i kinematograficznych 10 lat. Dwudziestoletni okres ochrony został wydłużony do lat 25 na mocy ustawy z dnia 23 października 1975 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim. W pierwotnym brzmieniu ustawy autorskoprawnej z 1994 r. przewidziano pięćdziesięcioletni czas ochrony autorskich praw majątkowych, który został wydłużony w związku z koniecznością implementacji dyrektywy Rady WE 93/98 z dnia 29 października 1993 r. w sprawie ujednoczenia czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych. W konsekwencji w ustawie z dnia 9 czerwca 2000 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych³⁸ dokonano wydłużenia czasu trwania ochrony z 50 do 70 lat po śmierci twórcy³⁹. Zasadniczo dwudziestoletnie wydłużenie

³⁴ S. Stanisławska-Kloc, *Utwory „osierocone”*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. PWiO-WI” 2007, z. 100, s. 466.

³⁵ Por. S. Tomczyk, *Czas trwania autorskich praw majątkowych*, [w:] *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. E. Ferenc-Szydełko, Warszawa 2014, s. 303.

³⁶ Tekst jedn. Dz. U. z 1935 r. nr 36, poz. 260 – dalej cytowana jako ustawa z 1926 r.

³⁷ Dz. U. z 1952 r. nr 34, poz. 234 – dalej cytowana jako ustawa z 1952 r.

³⁸ Dz. U. nr 53, poz. 637.

³⁹ S. Stanisławska-Kloc, op. cit., s. 466.

czasu ochrony autorskoprawnej skutkuje powstaniem większych trudności po stronie użytkownika utworu podejmującego próbę ustalenia statusu autorskoprawnego dzieła w szczególności z uwagi na możliwe utrudnienia w dotarciu do następcy prawnego podmiotu uprawnionego. Niezależnie od tego, coraz częściej podaje się w wątpliwość celowość i efektywność wydłużenia ochrony autorskoprawnej z punktu widzenia prawa autorskiego jako takiego⁴⁰.

Po drugie, powstawaniu zjawiska dzieł osieroconych sprzyja system ochrony autorskoprawnej, który nie przewiduje wymogu rejestracji utworów i istnienia bazy zawierającej podstawowe informacje dotyczące dzieł i podmiotów uprawnionych z tytułu praw autorskich. Wyłączne uprawnienia do korzystania z utworu powstają stosunkowo łatwo na rzecz twórcy – nie jest wymagany określony poziom twórczości dla uzyskania ochrony autorskoprawnej. Jednocześnie zdarza się, że twórca nie jest świadomy faktu, że jego efekt pracy twórczej podlega ochronie z tytułu prawa autorskiego i może być przedmiotem prawnego obrotu⁴¹. Ochrona autorskoprawna jest niezależna od formalnych obowiązków rejestracji czy zgłoszenia utworu, co skutkuje trudnością w ustaleniu związku pomiędzy utworem a twórcą⁴². Wskazuje się zatem, że pierwotną przyczyną powstawania zjawiska utworów osieroconych jest fakt istnienia wyłącznego prawa autorskiego do utworów oraz brak sankcji w prawie autorskim odnoszących się do niewykonywania tego prawa oraz brak formalności związanych z uzyskaniem ochrony czy jej przedłużeniem⁴³. Przykładowo, w Stanach Zjednoczonych do powstania problemu utworów osieroconych przyczyniły się zmiany w zakresie wymogów formalnych w celu uzyskania ochrony autorskoprawnej⁴⁴. Z dniem 1 stycznia 1978 r. weszła w życie ustawa z 1976 r., a Stany Zjednoczone znacznie złagodziły wymogi ochrony praw autorskich w celu przejścia do systemu, który spełniał standardy międzynarodowych konwencji. W ten sposób zrezygnowano z bardzo formalistycznego systemu, obecnego od 188 lat dzielectwa praw autorskich. Ochrona praw autorskich stała się automatyczna dla każdej pracy utrwalonej na nośniku (np. na papierze, na taśmie, w pliku komputerowym), a rejestracja w Urzędzie Prawa Autorskiego stała się opcjonalna⁴⁵.

⁴⁰ A. Bunce, *British Invasion: Importing The United Kingdom's Orphan Works solution to United States Copyright Law*, "Northwestern University Law Review" 2014, t. 108, nr 1, s. 259.

⁴¹ J.M. Grages, op. cit., s. 21.

⁴² Ibidem.

⁴³ A. Michalak, *Kierunki implementacji dyrektywy 2012/28/UE (dzieła osierocone) do prawa polskiego*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2013, nr 10, s. 20.

⁴⁴ A. Bunce, op. cit., s. 258.

⁴⁵ Statement of Marybeth Peters The Register of Copyrights before the Subcommittee on Courts, the Internet, and Intellectual Property, Committee on the Judiciary, United States House of Representatives 110th Congress, 2nd Session. March 13, 2008 The "Orphan Works" Problem and Proposed Legislation, <http://www.copyright.gov/docs/regstat031308.html>; K. de la Durantaye, *Finding a Home for Orphans: Google Book Search and Orphan Works Law in the United States and Europe*, "Fordham Intellectual Property, Media & Entertainment Law Journal" (Winter, 2011), s. 238.

Po trzecie, okolicznościami mogącymi wpływać na powstawanie zjawiska osieroconia utworów jest zwiększony obrót prawami autorskimi i w konsekwencji trudności z ustaleniem uprawnionego z tytułu autorskich praw majątkowych. Dotyczy to przy tym zarówno czynności prawnych dokonywanych *inter vivos*, jako i *mortis causa*. Jednocześnie należy podkreślić, że sama informacja o śmierci podmiotu uprawnionego nie wystarcza jeszcze do określenia kręgu spadkobierców, a tym bardziej do ustalenia miejsc ich pobytu⁴⁶. Ponadto, przeniesienie uprawnień do utworu na różne podmioty może powodować powstanie częściowo osieroconych utworów. Trudności w określeniu podmiotu uprawnionego mogą również wynikać z sytuacji określonej w dyspozycji art. 12 ust. 2 pr. aut., czyli przypadku, w którym własność autorskich praw majątkowych powraca do twórcy w związku z nierozpowszechnieniem utworu przez pracodawcę⁴⁷. Wskazuje się również, że nie bez znaczenia dla zjawiska utworów osieroconych jest konieczność uwzględniania zasady specyfikacji pól eksploatacji, *ergo* obowiązek zawierania umów z podmiotem uprawnionych o korzystanie z utworu na nowych polach eksploatacji⁴⁸.

Ad 2) Do okoliczności natury faktycznej warunkujących możliwość powstawania zjawiska utworów osieroconych zalicza się w szczególności nienależyte oznaczenie utworów. Utwory (czy raczej ich egzemplarze) są najczęściej w niewystarczający sposób oznaczone co do autora dzieła i możliwości kontaktu z nim. Problematyka oznaczenia dzieł swoim imieniem i nazwiskiem bądź pseudonimem jest różna w zależności od gatunku utworu. O ile w przypadku dzieł piśmienniczych utwory są co do zasady opatrzone oznaczeniem autora, o tyle w odniesieniu do dzieł fotograficznych rzadko spotyka się wskazanie autorstwa. Ponadto, możliwość publikowania utworów przy niskich kosztach w Internecie powoduje wzrost liczby dzieł publikowanych bez przyporządkowania autorstwa⁴⁹. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że uczestnicy obrotu prawnego mają coraz częściej świadomość konieczności przestrzegania praw autorskich, w tym obowiązku uzyskania zezwolenia podmiotu uprawnionego na korzystanie z utworu. To bywa utrudnione zwłaszcza w odniesieniu do odkrywanych na nowo utworów⁵⁰. Poza tym, należy zwrócić uwagę na coraz to nowe możliwości eksploatacji utworów związane z procesem digitalizacji⁵¹. W szczególności, rozwój nowoczesnych technologii cyfrowych doprowadził do sytuacji, w której utwór lub jego część łatwiej jest oddzielić od podmiotu praw autorskich. Przykładem może być zjawisko *samplingu* czy nagrań dźwiękowych *per se*. Również praktyka obrotu wykształciła zwyczaj publikowania nie-

⁴⁶ J. M. Grages, op. cit., s. 22.

⁴⁷ Por. *ibidem*, s. 22-23.

⁴⁸ S. Stanisławska-Kloc, op. cit., s. 468.

⁴⁹ J.M. Grages, op. cit., s. 22.

⁵⁰ S. Stanisławska-Kloc, op. cit., s. 468-469.

⁵¹ *Ibidem*, s. 468.

których rodzajów dzieł bez wskazania autorstwa, przykładowo w odniesieniu do fotografii wykorzystywanych w reklamie.

Działania zapobiegające powstawaniu utworów osieroconych

Problematyka zapobiegania powstawania dzieł osieroconych w przyszłości stała się przedmiotem dyskusji już na etapie badania kwestii osierocenia dzieł na poziomie Unii Europejskiej. W raporcie końcowym unijnej podgrupy do spraw prawa autorskiego z dnia 3 czerwca 2008 r. pt. „Ostateczne sprawozdanie w sprawie ochrony zasobów cyfrowych oraz w sprawie utworów osieroconych i utworów o wyczerpanym nakładzie” (*Final Report on Digital Preservation, Orphan Works, and Out-of-Print Works*)⁵² przedstawiono ogólne sugestie działań mogących ograniczyć w przyszłości skalę utworów osieroconych. Uznano, że ponieważ dzieło staje się osierocone na skutek braku odpowiednich informacji o podmiocie uprawnionym, celowe wydaje się wzmocnienie wysiłków ukierunkowanych na tworzenie, utrzymywanie i zapewnianie dostępu do stosownych danych. W tym zakresie można wskazać cały szereg działań obliczonych na poprawę dostępności informacji o utworze, podmiocie uprawnionym z tytułu praw autorskich i konkretnych uprawnieniach, przy czym eksperci podgrupy do spraw prawa autorskiego skupili się zasadniczo na kwestiach natury technicznej, wskazując na korzystanie z identyfikatorów elektronicznych i innych, tworzenie, stosowanie i zachowywanie metadanych w plikach cyfrowych oraz uznawanie wartości standardowych identyfikatorów⁵³. Słusznie przy tym wskazano, że monitorowanie i wdrażanie działań zapobiegawczych jest w dużej mierze kwestią sektora prywatnego i zainteresowanych stron. Przedstawiciele podmiotów uprawnionych i instytucji kultury łączy bowiem wspólny cel ochrony interesów prawnych i zapewnienia pewności obrotu w tym zakresie. Przedmiotowe ustalenia zostały zaakceptowane i rozbudowane w raporcie „Inicjatywa Europejskich Bibliotek Cyfrowych. Wskazówki co do starannych poszukiwań” (*The European Digital Libraries Initiative, Sector-Specific Guidelines on Due Diligence Criteria for Orphan Works (2008)*)⁵⁴. Doprecyzowano, że postulat zwiększenia wartości standardowych identyfikatorów dotyczy w szczególności ISAN, ISBN, ISRC, ISMN, ISWC oraz rejestrów monitorujących przenoszenie uprawnień do drugiego i dalszych praw na wzór francuskiego i hiszpańskiego publicznego rejestru w zakresie utworów audiowizualnych. Zwrócono również uwagę na istotność umieszczania oznaczeń podmiotów uprawnionych na egzemplarzach

⁵² Final Report on Digital Preservation, Orphan Works, and Out-of-Print Works, i2010: Digital Libraries High Level Expert Group – Copyright Subgroup, http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/experts/hleg/index_en.htm.

⁵³ Por. ibidem, s. 16-17.

⁵⁴ <http://www.europeanwriterscouncil.eu/images/pdf/digitallibraries/11guidelines.pdf> (23.10.2015).

utworów oraz celowość odnotowywania daty śmierci twórców w bazach bibliotek narodowych⁵⁵. Podzielając zasadniczo przedmiotowe ustalenia uczestnicy seminarium Światowej Organizacji Własności Intelektualnej poświęconego problematyce utworów osieroconych zwrócili dodatkowo uwagę na Google Book Rights Registry jako podmiot zbliżony do organizacji zbiorowego zarządzania⁵⁶.

Zasadność określenia działań zmierzających do zapobiegania powstawania utworów osieroconych została także dostrzeżona na gruncie doktryny. Przedstawiciele literatury przedmiotu (m.in. F. Möller⁵⁷, T. Hishinuma⁵⁸), analizując przyczyny powstawania zjawiska osierocenia dzieł, poszukiwali środków ograniczających sytuację, w której brak jest informacji o podmiocie uprawnionym z tytułu autorskich praw majątkowych. Wspólne dla jurysprudencji jest twierdzenie, że nie istnieje jedno rozwiązanie problemu powstawania utworów osieroconych i że należy podjąć skoordynowane działania na różnych płaszczyznach w celu ograniczenia zjawiska osierocenia dzieł. Obszerne rozważania w tym zakresie przedstawił F. Möller⁵⁹. W ocenie autora, działania obliczone na zapobieganie powstawania utworów osieroconych są liczne i obejmują w szczególności model *opt-out*, skrócenie czasu trwania ochrony autorskich praw majątkowych, rozwój wolnych licencji, wykorzystywanie instytucji zbiorowego zarządu, w tym rozszerzonego zbiorowego zarządu, zrezygnowanie z ochrony dzieł opublikowanych anonimowo lub pod pseudonimem czy wprowadzenie rejestru utworów chronionych przepisami prawa autorskiego.

Wydaje się jednak, że w celu zapobiegania powstawania utworów osieroconych należałoby poszukiwać działań mieszczących się w ramach wykształconych i ugruntowanych zasad prawa autorskiego z uwzględnieniem dynamicznej interpretacji rozwiązań normatywnych, biorącej pod uwagę zmiany w zakresie techniki i społeczeństwa informacyjnego. Oczywiście jest to zadanie trudne z uwagi na dokonującą się skądinąd zmianę paradygmatów ochrony autorskoprawnej, prawotwórczą rolę orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości UE, multicentryczność systemu prawnego, specyfikę prawa autorskiego i konieczność wyważenia konkurujących ze sobą interesów, a mianowicie uprawnień twórców i/lub podmiotów uprawnionych oraz indywidualnych i społecznych. Rozważania w zakresie wszystkich wskazanych elementów przekraczałyby rozmiary niniejszej pracy, niemniej jednak zasadne wydaje się poczynienie kilku uwag natury generalnej. Po pierwsze, biorąc pod uwagę konsekwentną

⁵⁵ *The European Digital Libraries Initiative, Sector-Specific Guidelines on Due Diligence Criteria for Orphan Works* (2008), Joint Report, www.europeanwriterscouncil.eu/images/pdf/digitallibraries/11guidelines.pdf, s. 13.

⁵⁶ Y. Lifshitz-Goldberg, *Orphan Works WIPO Seminar – May 2010 Lecture Summary*, www.wipo.int/edocs/mdocs/sme/en/wipo_smes_ge_10/wipo_smes_ge_10_ref_theme11_02.pdf, s. 10.

⁵⁷ F. Möller, *op. cit.*, s. 196-303.

⁵⁸ T. Hishinuma, *Orphan works: vitalization, modification, and creation of an international norm*, "Journal of Intellectual Property Law & Practice" 2012, t. 7, nr 6, s. 476-477.

⁵⁹ F. Möller, *op. cit.*, s. 196-303.

tendencję do wydłużania czasu ochrony autorskich praw majątkowych nie wydaje się usprawiedliwiony i możliwy do zrealizowania postulat ograniczenia czasu trwania ochrony autorskoprawnej. Jednocześnie jednak słusznie wskazuje się na gruncie doktryny, że czas „ekonomicznego życia” utworów, przez który rozumie się okres obejmujący czerpanie korzyści z korzystania z praw autorskich, jest zazwyczaj krótszy od czasu trwania ochrony autorskich praw majątkowych⁶⁰. Niemniej jednak należy odnotować istnienie wyjątków w tym zakresie i możliwość „odzyskania popularności” przez dane dzieło. Co więcej, poważnym problemem byłoby rozwiązywanie sytuacji, w której podmiot uprawniony z tytułu praw autorskich udzielił licencji na dany okres, przy czym skrócenie czasu trwania ochrony autorskich praw majątkowych powodowałoby wygaśnięcie prawa w trakcie trwania umowy licencyjnej⁶¹. Wydaje się zatem, że zarówno względy prawne jak i czysto ekonomiczne nie przemawiają za przyjęciem omawianej koncepcji. Po drugie, trudno byłoby znaleźć uzasadnienie dla odmowy przyznania ochrony utworom opublikowanym anonimowo lub pod pseudonimem. Wydaje się, że utrzymywanie, że ochrona przedmiotowej kategorii dzieł zwiększa ryzyko osierocenia oraz że występują trudności w rozgraniczeniu utworów anonimowych i osieroconych⁶² nie są dostatecznymi argumentami przemawiającymi za odmową przyznania ochrony z tytułu prawa autorskiego. Należy przy tym zauważyć, że publikacja utworu anonimowo lub pod pseudonimem jest realizacją uprawnienia o charakterze osobistym, którego wykładnia dokonywana przez judykaturę wydaje się dążyć do ograniczania ewentualnych negatywnych konsekwencji publikowania utworów anonimowo lub pod pseudonimem. Jak słusznie bowiem stwierdził Sad Apelacyjny w Krakowie w wyroku z dnia 29 października 1997 r.⁶³, „w odniesieniu do osobistego prawa twórcy do «oznaczania utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępnienia go anonimowo» (art. 16 ust. 2 pr. aut.) należy domniemywać jego pozytywne wykonanie, tj. decyzję twórcy o rozpowszechnieniu utworu ze wskazaniem jego nazwiska lub pseudonimu; natomiast negatywne wykonanie tego prawa, tj. decyzja twórcy o zatajeniu autorstwa, musi wynikać z wyraźnego oświadczenia woli twórcy”.

Przechodząc natomiast do problematyki ewentualnego rejestru utworów należy zwrócić uwagę, że wielu przedstawicieli literatury przedmiotu odrzuca przedmiotową możliwość odwołując się do wynikającej z konwencji berneńskiej zasady, zgodnie z którą korzystanie z praw i ich wykonywanie nie jest uzależnione od żadnej formalności. Jak zauważa B. Lu, zasada nieformalizmu ochrony autorskoprawnej wpisuje się z jednej strony w koncepcję szkoły

⁶⁰ *Copyright Reform and the Takings Clause. Can Congress retroactively shorten the copyright term?*, “Harvard Law Review” 2015, t. 128, nr 3, s. 986.

⁶¹ *Ibidem*, s. 987.

⁶² F. Möller, *op. cit.*, s. 273.

⁶³ I ACa 477/97.

prawa naturalnego, z drugiej – ma istotne znaczenie praktyczne, nie obciążając podmioty uprawnione kosztami związanymi z procedurą administracyjną. Jednocześnie autor nie widzi możliwości wprowadzenia efektywnego systemu rejestru dzieł w sytuacji obecnej liczby utworów⁶⁴. Z drugiej strony, część przedstawicieli doktryny przedmiotu (m.in. C. Springman⁶⁵, T. Hishinuma⁶⁶), dostrzegając zmieniające się paradygmaty ochrony autorskoprawnej i trudności związane i.a. z korzystaniem z utworów osieroconych, poszukuje możliwości przywrócenia (w Stanach Zjednoczonych) lub wprowadzenia rejestru dzieł, przy czym argumenty przywoływane dla uzasadnienia przedmiotowego stanowiska różnią się. Wskazuje się, że za niekonstytucyjne należałoby uznać rozwiązanie przewidujące unieważnienie praw autorskich w przypadku, gdy autor albo podmiot uprawniony nie dopełnił formalności, które w danym czasie nie były przewidziane przepisami prawa. Jednocześnie jednak zakłada się, że zgodne z prawem byłoby uzależnienie kontynuowania ochrony od spełnienia ustanowionych, określonych formalności⁶⁷. W ocenie S. van Gompel zasadne byłoby wprowadzenie rejestru one-stop-shop, którego funkcjonowanie byłoby przyjazne dla użytkowników i obsługiwane międzynarodowo⁶⁸.

Nie negując zasadniczo poglądów jurysprudencki kwestionujących możliwość przyjęcia pewnego formalizmu w paradygmacie ochrony autorskoprawnej, należy zastanowić się nad interesującym postulatem dokonania dynamicznej wykładni przepisu art. 4 ust. 2 konwencji berneńskiej⁶⁹. Ustanowiona w XIX w. zasad nieformalności nie była poddana szerszym rozważaniom. Należy w tym miejscu zauważyć, że – historycznie – intencją umawiających się stron było zagwarantowanie międzynarodowej ochrony utworom. Dlatego, co najmniej warte rozważenia, wydaje się rozwiązanie zakładające przyjęcie możliwości wprowadzenia rejestracji, która odnosiłaby się do ochrony w ujęciu międzynarodowym i jej przyjęcie byłoby w interesie podmiotów uprawnionych. Z przedmiotowej rejestracji wynikałoby domniemanie międzynarodowej ochrony⁷⁰.

Wnioski końcowe

Pomimo podjęcia zintegrowanych działań na poziomie legislacyjnym zarówno w Unii Europejskiej, jak i w Stanach Zjednoczonych w obszarze problematyki

⁶⁴ B. Lu, op. cit., s. 260-261.

⁶⁵ C. Springman, *Reform(aliz)ing Copyright*, "Stanford Law Review" 2004, nr 57, s. 487 i n.

⁶⁶ T. Hishinuma, op. cit., s. 476.

⁶⁷ *Copyright Reform ...*, s. 993.

⁶⁸ S. van Gompel, *Formalities in Copyright Law: An Analysis of their History*, "Rationales and Possible Future" 2011, nr 296.

⁶⁹ T. Hishinuma, op. cit., s. 476.

⁷⁰ *Ibidem*, s. 476.

utworów osieroconych, brak jest kompleksowych i wyczerpujących danych na temat tego zjawiska. Oczywiście jest, że nikt nie kwestionuje wagi problemu i celowości unormowania kwestii osierocenia dzieł, niemniej jednak wspólnym dla podawanych szacunków jest ich fragmentaryczność, wycinkowość, duża skala ogólności i wybiórczość danych. Przedmiotowy stan rzeczy znacznie utrudnia porównywanie danych i ich zestawianie w różnej konfiguracji, tym bardziej, że źródłem informacji na temat skali osierocenia dzieł są – co do zasady – wybrane, pojedyncze biblioteki i inne instytucje kultury z danych państw. Prowadzi to do sytuacji, w której poszczególne państwa nie dysponują zbiorczymi danymi na temat zjawiska objętego przedmiotem unormowania. Dane szacunkowe dotyczące liczby dzieł osieroconych różnią się przy tym nie tylko dlatego, że pochodzą z różnych sektorów instytucji posiadających w swoich zbiorach utwory osierocone, ale także dlatego, że do czasu uchwalenia dyrektywy 2012/28/UE nie istniały zestandaryzowane metody i kryteria, którymi mogłyby posługiwać się biblioteki, archiwa i muzea na potrzeby ustalenia status utworu osieroconego⁷¹. Niemniej jednak opierając się na przedstawionych wyżej danych należy uznać, że skala zjawiska utworów osieroconych jest duża i różni się w zależności od kategorii dzieła. Przyczyny powstawania zjawiska osierocenia dzieł są różne i nie można ich ująć w jedną kategorię. Jest to problematyka złożona, warunkowana przez szereg czynników, niemniej punktem wspólnym jest związek kwestii osierocenia dzieł z obowiązującymi paradygmatami ochrony autorskoprawnej. Zasadniczo przyczyny powstawania utworów osieroconych można ująć w dwie grupy, a mianowicie okoliczności natury prawnej i okoliczności natury faktycznej. Otwarty katalog okoliczności natury prawnej obejmuje w szczególności:

- 1) długi czas ochrony autorskoprawnej;
- 2) odzyskanie ochrony autorskoprawnej;
- 3) zwiększony obrót prawami autorskimi zarówno *inter vivos*, jak i *mortis causa* i w konsekwencji trudności z ustaleniem uprawnionego z tytułu autorskich praw majątkowych;
- 4) brak wymogu rejestracji utworów i istnienia bazy zawierającej podstawowe informacje dotyczące dzieł i podmiotów uprawnionych z tytułu praw autorskich;
- 5) obowiązek zawierania umów z podmiotem uprawnionym o korzystanie z utworu na nowych polach eksploatacji.

Natomiast do niewyczerpującego katalogu okoliczności natury faktycznej należy zaliczyć w szczególności:

- 1) nienależyte oznaczenie utworów,
- 2) wzrost świadomości ochrony autorskoprawnej,
- 3) nowe możliwości eksploatacji utworów związane z procesem digitalizacji,

⁷¹ B. Lu, op. cit., s. 257.

- 4) praktyka obrotu, która wykształciła zwyczaj publikowania niektórych rodzajów dzieł bez wskazania autorstwa.

Podobnie, nie można wskazać jednego sposobu zapobiegania powstawania w przyszłości zjawiska utworów osieroconych. Wydaje się przy tym, że celowe i usprawiedliwione byłoby wykorzystywanie obecnie obowiązujących rozwiązań prawnych i poszanowanie paradygmatów autorskoprawnych, jednakże przy jednoczesnym odwołaniu się do zmian w interpretacji rozwiązań normatywnych uwzględniających dynamiczny rozwój techniki i społeczeństwa informacyjnego⁷². Tym samym nie znajdują uzasadnienia postulaty niektórych przedstawicieli doktryny optujące za skróceniem czasu ochrony autorskich praw majątkowych oraz rezygnacją z przyznania ochrony utworom opublikowanym anonimowo lub pod pseudonimem. Celowe natomiast wydaje się zwiększenie wartości standardowych identyfikatorów w szczególności w odniesieniu do baz ISAN, ISBN, ISRC, ISMN, ISWC, dbanie o umieszczanie oznaczeń podmiotów uprawnionych na egzemplarzach utworów oraz odnotowywanie daty śmierci twórców w bazach bibliotek narodowych. Nie od rzeczy jest także uznanie, że wypracowanie pewnych standardów w tej mierze i przyjęcie stosownych rozwiązań na poziomie międzynarodowym w odniesieniu do problematyki osierocenia dzieł stanowiłoby czynnik gwarantujący większą pewność obrotu prawnego, obliczony na uniwersalne podejście – także w zakresie praktyki legislacyjnej – do kwestii utworów osieroconych.

Należałoby przy tym pozostawić otwarte pytanie o możliwość przyjęcia „nie konserwatywnego” rozwiązania, a mianowicie wprowadzenia rejestru chronionych prawem autorskim utworów⁷³ czy dynamiczną interpretację przepisu art. 4 ust. 2 konwencji berneńskiej w interesie zapewnienia ochrony podmiotów uprawnionych (*ergo* zgodnie z pierwotną wolą państw-stron konwencji berneńskiej) i ustanowienie rejestru, do którego wpis skutkowałby powstaniem domniemania ochrony międzynarodowej⁷⁴.

Bibliografia

- Banasiuk J., *The requirement of a diligent search for the rights-holder as a central element of the institution of orphan work*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 2016, z. 132, s. 7 i n.
- Brito J., Dooling B., *An orphan works affirmative defense to copyright infringement actions*, „Michigan Telecommunications and Technology Law Review” 2005, nr 12.

⁷² Podobnie uważa B. Lu, op. cit., s. 274.

⁷³ Por. V. Bronder, *Saving the Right Orphans: The Special Case of Unpublished Orphan Works*, 31 “Columbian Journal of Law & The Arts” 2008, s. 424 i n.; J. O. Mausner, *Copyright Orphan Works: A Multi-Prolonged Solution to Solve a Harmful Market Inefficiency*, “Journal of Technology Law & Policy” 2007, nr 12, s. 402 i n.

⁷⁴ V. Bronder, op. cit., s. 424.

- Bronder V., *Saving the Right Orphans: The Special Case of Unpublished Orphan Works*, "Columbian Journal of Law & The Arts" 2008, nr 31.
- Bunce A., *British Invasion: Importing The United Kingdom's Orphan Works solution to United States Copyright Law*, „Northwestern University Law Review” 2014, t. 108, nr 1.
- Copyright, and the Regulation of Orphan Works: A comparative review of seven jurisdictions and a rights clearance simulation, Research commissioned by the Intellectual Property Office, and carried out by: Marcella Favale, Fabian Homberg, Martin Kretschmer, Dinusha Mendis and Davide Secchi, 2013/31, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/312779/ipresearch-orphan-201307.pdf (03.06.2015).
- Copyright Reform and the Takings Clause. Can Congress retroactively shorten the copyright term?*, "Harvard Law Review" 2015, t. 128, nr 3.
- Dietz C., *Werkintegritätsschutz im deutschen und US-amerikanischen Recht*, Berlin 2009.
- Durantaye K. de la, *Finding a Home for Orphans: Google Book Search and Orphan Works Law in the United States and Europe*, Fordham Intellectual Property, "Media & Entertainment Law Journal" 2011, nr 21.
- Durantaye K. de la, *How to Build an Orphanage, and Why*, "Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law" 2011, t. 2.
- Final Report on Digital Preservation, Orphan Works, and Out-of-Print Works, i2010: Digital Libraries High Level Expert Group – Copyright Subgroup, http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/experts/hleg/index_en.htm.
- Gompel S. van, *Formalities in Copyright Law: An Analysis of their History, Rationales and Possible Future*" 2011, nr 296.
- Grages J. M., *Verwaiste Werke. Lizenzierung in Abwesenheit des Rechtsinhabers*, Tybinga 2013.
- Hansen D. R., Hashimoto K., Hinze G., Samuelson P., Urban J. M., *Solving the Orphan Works Problem for the United States*, "Columbia Journal of Law & the Arts" 2013, t. 37, nr 1.
- Hishinuma T., *Orphan works: vitalization, modification, and creation of an international norm*, "Journal of Intellectual Property Law & Practice" 2012, t. 7, nr 6.
- Jänich V., *Geistiges Eigentum: eine Komplementärererscheinung zum Sacheigentum?*, Tübingen 2002.
- Lifshitz-Goldberg Y., *Orphan Works WIPO Seminar – May 2010 Lecture Summary*, www.wipo.int/edocs/mdocs/sme/en/wipo_smes_ge_10/wipo_smes_ge_10_ref_theme11_02.pdf.
- Lu B., *The orphan works copyright issue: Suggestions for international response*, "Journal of the Copyright Society U.S.A.", Spring 2013, s. 256-257.
- Lüder T., *The "orphan works" challenge*, GRUR Int. 2010, nr 8-9, s. 677.
- Mausner J. O., *Copyright Orphan Works: A Multi-Prolonged Solution to Solve a Harmful Market Inefficiency*, "Journal of Technology Law & Policy" 2007, nr 12.

- Michalak A., *Kierunki implementacji dyrektywy 2012/28/UE (dziela osierocone) do prawa polskiego*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2013, nr 10.
- Möller F., *Verwaiste Werke. Eine Analyse aus internationaler Perspektive*, UFITA-Schriftenreihe t. 272, Baden-Baden 2013.
- Peifer K. N., *A legal view of selected aspects and the development of Digital Europe*, “Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht Internationaler Teil”.
- Report on Orphan Works, A Report of the Register of Copyrights. January 2006.
- Response by the Cornell University Library to the Notice of Inquiry Concerning Orphan Works, 70 FR 3739 January 26, 2005, http://scireg.org/us_copyright_registration/orphan/comments/OW0569-Thomas.pdf (03.06.2015).
- Response to Notice of Inquiry about Orphan Works, Federal Register (January 26, 2005), Vol. 70, No. 16: 3739-3743, <http://www.copyright.gov/orphan/comments/OW0537-CarnegieMellon.pdf> (28.07.2015).
- Springman C., *Reform(aliz)ing Copyright*, “Stanford Law Review” 2004, nr 57.
- Stanisławska-Kloc S., *Utwory „osierocone”*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. PWiOWI” 2007, z. 100.
- Statement of Marybeth Peters The Register of Copyrights before the Subcommittee on Courts, the Internet, and Intellectual Property, Committee on the Judiciary, United States House of Representatives 110th Congress, 2nd Session. March 13, 2008 The “Orphan Works” Problem and Proposed Legislation, <http://www.copyright.gov/docs/regstat031308.html>.
- The European Digital Libraries Initiative, Sector-Specific Guidelines on Due Diligence Criteria for Orphan Works* (2008).
- Tomczyk S., *Czas trwania autorskich praw majątkowych*, [w:] *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. E. Ferenc-Szydełko, Warszawa 2014.
- Ulmer E., *Urheber- und Verlagsrecht*, Berlin-Heidelberg-New York 1980.
- United States Copyright Office. Orphan Works and Mass Digitalization. A Report of the Register of Copyrights, June 2015.
- Vuopala A., *Assessment of the Orphan works issue and Costs for Rights Clearance*, European Commission DG Information Society and Media Unit E4 Access to Information, May 2010.